

Heautontimorumenos.

Spisal Jos. Jeranov.

ri Mozgovrtovih so bili povabljeni na soarejo najintimnejši prijatelji in znanci ter bližnji sorodniki.

Izpod sinjega neba je priplavalo veselje — izkopalo se je v večerni zarji . . . pomazililo se z etrovim par-fumom, trepetajočim po vsemiru . . . v lase si je vtaknilo rubinast žarek iz zvezde aldebaranke — in zaprhutalo je s svojimi mehкими, snežnobelimi kreljutmi nad glavami navzočnih . . . V utripajočih srcih je zaplapolal plamen brezmejnne sreče — — — vse nežne strune so zazvenele v mogočno himno . . . koščene, mišičaste prsi moških so se vzbočevale, da je kri burno plala k srcu kakor morje ob plimi na razbeljene čeri . . . žametaste grudi ženskih so se vzpenjale in upadale burneje in burneje, hitreje in hitreje . . .

Bili so to trenotki, ko se človek šali s svojo lastno usodo, gledajoč preko ramen kljukaste žalik-žene, ki mu piše komedijo življenja . . . z objestno roko še sam pomaže zveržene čačke in čiričare, ki so usodi po neprevidnosti pokacale »knjigo življenja« — da nima usoda ni trohice estetičnega čuvstva, to je že zdavnaj znano — a naposled se človek v takih trenotkih še brezskrbno zakrohoče, če vidi, da namaka usoda svoje pero v rdečo kri, a piše po belem papirju le črne kljuge, in najsi bo njen tintnik tudi — njegovo lastno srce . . . V takih Falstaffovih prizorih se zdi, da izleze človek sam iz sebe ter se ustopi za kulise — a na odru igrajo bolj ali manj konfuzno tragedijo — tragedijo njegovega življenja. Le škoda, ker drevijo ti trenotki bliskoma mimo nas, — škoda, da sta začetek in konec pravzaprav le eno dejanje: — sinoči ob solnčnem zahodu je pognala »kraljica noči« svoj bajnokrasni, vonjavi cvet, a danes zarana, ob svitu so ji že cvetna peresa uvenila in popadala na tla . . . in ko se zjutraj zbudiš, stoji pred tabo zopet stari prozaični »cactus grandiflorus« z usnjato kožo in naščeperjenimi bodicami.

Lica so gorela, svila je šumela, dovtip se je zmikal za dovtipom z jezikov, v čašah se je iskrilo peneče vince.

»Ej brate, kučegazda!« je vzkliknil plavolasi dr. Krešimir Smetana, »danes se počutim kakor Nietzschejev »Uebermensch«!«

5*

In vtaknil je palec leve roke v telovnikov žep ter se jel poigravati s športno verižico — pripet je bil na njej krokodil iz akvamarina, držeč v čeljugah z zlatimi zobci pritrjenega murčka iz čadastega topasa —, z desnico pa si je pogladil mustače. Nato je nadaljeval patetično:

»Saj se še spominjaš, kako pravi Zarathustra? . . . Was ist der Affe für den Menschen? — Ein Gelächter oder eine schmerzliche Scham . . . Und eben das soll der Mensch für den Uebermenschen sein: ein Gelächter oder eine schmerzliche Scham! . . .«

»Neizrečeno me veseli, dragi doktore, da te vidim tako židane volje! — Tudi meni srce burno utriplje, kakor bi sam Hefajst koval v prsih brzokрила čuvstva in zlate misli. Najraje bi vzkliknil . . .«

»Seid umschlungen Millionen!« je bleknil vmes dr. Krešimir Smetana.

». . . Faux pas! moj Krešimir! . . . Vzkliknil bi: našel sem človeka! . . . pojdite se „les učit“, kakšen je srečen človek! . . . Tudi tvoj »Uebermensch«, ljubi doktore, bi moral pri tem pogledu odložiti svoje koturne ter stopiti na trdo, hrapavo zemljo — — — gordični vozli se zamotavajo visoko na nebu, a razvozlati jih moreš le na trdih zemeljskih tleh! . . .«

Kdor bi površno motril profesorja Marcela Mozgovrta, ko je izgovoril te besede in prezirljivo ponižal Nietzschejevega nadčloveka, temu ne bi prišlo na misel, da pravkar izgovorjena sentenca ni ena izmed tistih, ki leže kupoma ob cesti, da le-to ni navadna misel, ki se hipoma porodi na površju človeške duše, pa se tudi hipoma razprši — v nič . . . Kdor bi pa s paznim očesom opazoval, bi morda videl več: profesorjeve obrvi so se nalahno namršile . . . nekje globoko v očeh se je zaiskrilo kakor briljant v somraku . . . njegovo visoko čelo se je malce, malce nagubančilo, zgornja ustna je zlezla čez bele zobe in legla na spodnjo . . . in prav zaradi tega se je videl nos z dvakratno vzbočenim gredljem še večji in impozantnejši nego drugače. Toda vse to se je vršilo kaj naglo, človek bi naštel jedva dve, tri — in profesorju Marcelu Mozgovrtu je zopet žarela neskajljena sreča in zadovoljnost z obraza.

Potegnil je z desnico kakor s česalnikom po laseh — tupatam mu je že sililo brezje v kečko — ter dostavil: »Ti Krešimire, tebi bi bila igrača, če prevzameš vlogo kakršnegasibodi nadčloveka; ti si kakor ustvarjen za to: saj poletavaš nad dušami kot kačji pastir nad lavo in tvoj spomin je zanesljivejši od Berlinerjevega gramofona.«

»No, tako hudo sicer ni,« se je branil dr. Smetana, pogoltnivši slino, ki se mu je zagatila v goltu. »Sicer pa je dobro, če imaš vedno pripravljeno orožje. Napoleon bi dejal: Une tête sans mémoire est une place sans garnison«.

»Tudi jaz sem bil nekdaj že v veliki nevarnosti, da postanem nadčlovek in slečem navadnega zemljana,« je pripomnil profesor Marcel Mozgovrt; »že sem se potapljal, ko sem zgrabil za rešilno vejo na trdnih tleh . . .«

»Torej si padel z zemlje proti nebu ter se ujel za drevesni vršiček? . . .«

»Nemara, da je bilo tako . . . ali če hočeš: padel sem v svojo lastno dušo . . . in že so se valovi zgrinjali nad mano . . .«

Kar je bilo navzočnih pri soareji mladeničev in deklet, so med tem pogovorom začeli debato s svojimi materami, botrami in tetami o plesu, o njega higienski prednosti, estetični važnosti i. t. d. Matere, botre in tete so bile prišle naposled v tako zagato, da so se poslužile svojega poslednjega orožja, češ: gospodu profesorju bi bilo to nadležno! . . .

Toda Marcel Mozgovrt je izpodbudil vzhičeno mladino: »Le vrtite se, le . . . danes so vsem dobrim duhovom vrata na stežaj odprta . . . čemu naj čaka Terpsihora pred durmi!«

Mladina je završela v burnem veselju in hitela v salon. Gospica pl. Jelenova je sedla h klavirju in udarila s svojimi suhljatimi aristokratskimi prsti pasažno kadenco. Fotelje in beržere so razpostavili nanagloma ob stenah, in ženske, ki so že dopolnile let svojih lepšo polovico, so zavzele svoja mesta, odkoder so opazovale in kritikovale vsako kretnjo, sleherno smelo pozituro ter strogo registrirale, če se je kateri gospod sumljivo približal glavici svoje plesalke in če je ta zardela. Mladež in starost se je zabavala, vsaka po svoje!

Profesor Marcel Mozgovrt je ostal v obednici sam z dr. Smetano, pridržavši ga z besadami: »Sedajle je bašti prilika, da ti razložim svojo duševno katastrofo, iz katere sem se jedva rešil.«

»Bravissimo, amice!« je zaklical dr. Krešimir Smetana, zleknivši se v »rocking chair« na koncu mize, ter ovil verižico s krokodilom okrog svojega kazalca.

Profesor Marcel Mozgovrt pa je na novo odmašil steklenico burgundca in natočil prijatelju in sebi, da se je krvavordeče penilo v čašah. A nato je sedel poleg Krešimira na zofo in pripovedoval:

»Za svojih mladih dni sem kaj rad posedal za domačim vrtom, kjer se je razprostiral majhen ribnik. Tu sem ležal in ždel večkrat uro za uro v senci vrbe-žalujke, nepremično zroč v globino vode: hribi so tu stali na svojih glavah in mi prijazno prikimavali, če je potegnila sapica sem izza plota . . . tuintam je švignila riba — ta umazanozelena, ona srebrna — mimo ločja in bičja ter se skrila v senci košatih jablan, visečih proti zelenemu nebesnemu poloblu . . . zdelo se je, da je velikanska skodela iz smaragda, napolnjena s smaragdno tekočino; po azurni skodeli so se plazila bela in zlatoobrobljena jagnjeta, drobneča nekam na pašo, zadaj pa so se vozili umazanosivi in raztrgani strahovi, iztezajoč svoje razdrapane roke in frfrajoč po zraku . . . in veter je raznašal njih rahle ude na vse strani . . . Kadar pa se je bilo solnce skrilo za nekaj hipov za oblake, tedaj se je jel gibati neštevilen drobiž malih živalc po brojastem grušču: stonoge in črvi so orali po penastem blatu dolge brazde . . . napol razvite gospice so brodljale s svojimi iz drobnega peska sestavljenimi repnimi rožički od preslice do preslice . . . vmes pa so se premetavali žametasti paglavci in kar je še enake golazni . . .«

»Kaj ne: Was die heulende Tiefe da unten verhehle, das erzählt keine lebende, glückliche Seele!« je dodal Krešimir.

»Gotovo, človek ne bi verjel, kaj se vse godi v globočini vode, koliko življenja klije na dnu navzlic temu, da je površina mirna, svetla in bleščeča kakor brušeno zrcalo. — In naša duša . . . ni li tudi pokrita s takim brušenim steklom? . . . Vse reflekske, prihajajoče odzunaj, vidiš na kristalni lindini srečavajočih te zrcal človeških. — Čudom se čудиš vsem pisanim slikam na brušeni plošči, mimo katere stopaš; diviš se, ako zagledaš v tujih dušah svoj obraz, ako se ti zdi, da gledaš misli in čuvstva, ki si jih oblačil že ti sam ob praznikih in tvoj brat na desni morda celo ob delavnikih . . . Globoko, globoko v tolmunu pa živi neki nov svet, neki skrit svet, ki ostane tudi paznemu očesu večno le »terra incognita«, kaj šele radovednim zijalom, ki se ti le mimogrede ozro v dušo kakor kak cockney v izložbeno okno. —

Da pretiravam? . . . Saj še sami svojo dušo poznamo tako ubogo malo, da bomo sodnji dan s čudom povpraševali, stoječ vsak pred svojo ilovnato posodo, razsvetljeno v najskrivnejše koticke ter razkrojeno v posamezna kolesa in kolesca: „Kaj, to se je vršilo v meni . . . to naj bo moja duša?“

In prigodilo je je — a šele pozno, šele tedaj, ko se je na enem mestu okršilo zrcalno površje — da sem spoznal veliko resnico:

tiste ure, ko se vrše v nas silni preobrati in mogočne katastrofe, se zde zunanjim opazovalcem najmirnejše, najtišje . . .

Slutil sem že dalje časa, da se pripravlja v meni nekaj posebnega: stiskalo me je za grlo, ko sem srkal veselje v celih požirkih, plamen je siknil visoko in veselo, ako je zamahnila usoda s krepelcem po meni. Rasla je v meni neka skrivna moč . . . zdajpazdaj je že zagrmelo in se zabliskalo: oblak je zakokodakal, pa tišina je za tem postajala še večja . . . soparica in električna napetost je rasla od dne do dne, od trenutka do trenutka . . .

In udarilo je! . .

Duša se mi je ločila na dva dela, in pričel se je boj za prvenstvo.

Tedaj pa se mi je zazdelo, da je to že nekaj starega, da se je ta razkol izvršil že zdavnaj, zdavnaj . . . Zdelo se mi je, da sem sploh že prišel z dvema dušama na svet, da sem pravzaprav že rojen kot nekako dvojno bitje — samo da se tega doslej nisem zavedal, da nisem dovolj jasno razločeval, ker sta sovražnika sklepala morda kompromise, ali ker sta bila še nepopolnoma oborožena . . .

Pa bodisi, kakor hoče, to mi je bilo jasno ko beli dan, da se je duša razdelila v dva tabora: secesija je bila tako očitna, da sem natanko razločeval prednje straže, ki so naznanjale nastop duše št. I. ali naskok duše št. II.

Vendar motil bi se, če bi menil, da je bila v meni nekaka dualistna vlada; ne, nikakor ne! . . Vladal je v meni absolutizem, nespravljivi, brezobzirni absolutizem, ki ne priznava svojemu tekmeču niti lasu pravice, ki mu sploh zanikuje njegov »raison d' être«. Prav kakor tirana sta se trudila oba vladarja, da bržkobrž pobrišeta vsi sledi svojega prednika, in še posebno, da izrujeta sleherno bil, ki jo je vsadil njegov protivnik . . . Menjavali sta pa obe duši svoje vladarstvo v kaj neenakih odmorih: včasih je imela duša št. I. po več dni vajeti v rokah — posebno, kadar sem bil zakopan v svoja stanovska opravila — dostikrat pa se je tudi prigodilo, da se je menjavalo vladarstvo po večkrat pri enem predmetu, pri enem delu . . .

Prvikrat sem občutil strašno globino, zevajočo v moji razdvojeni duši, takrat, ko sem izbojeval sijajno svojo zmago v dolgotrajne polemiki s profesorjem G. — Gotovo ti je še živo pred očmi, kako sva podajala drug drugega! . .

»Seveda, seveda! — bila je to prava pravcata entremangerie proffessorale«, je pritrdil Krešimir, puhn timer gost oblak dima proti

buteljki ter otrl s trabuke kapico pepela ob rob skoljke, ležeče na mizi.

»Moja duša št. I. je tedaj govorila z neodoljivo silo — in dokazal sem z jekleno, uničevalno doslednostjo, da so trditve G.-jeve »o človeški nramnosti« nezmiselne, da, pravzaprav obstanku človeškega roda skrajno nevarne. Dokazoval sem tedaj z največjo vervu: da poedinec ne potrebuje nramnosti ter da je sploh ni zmožen, da se moralni čut šele tedaj razvije, kadar se združi več atomov v celoto — torej da je nositelj nramnosti le družabni organizem in njeno bistvo razmerje med posameznimi udi, da je G.-jev individualizem identen z živalskim bojem za obstanek ter da izgine tudi moralnost, ko zapre oseba oči, nasprotno pa, da je le družba neumrljiva . . .

Ko sem bil poslal ta svoj protest proti suhoparnim naukom golega egoizma v dežel, tedaj so zagnali rokoplosk in od vseh strani je odmevalo priznavanje, trušč in odobravanje . . . Hkratu pa se je zbudila duša št. II. in udarila moje »idealno prepričanje« po zobeh, zagrmevši z orjaškim glasom: „Prazne penel! . . poslikane laži! . .“ — Duša št. I. si je oberočki zatisnila ošesa in bežala, bežala . . . v meglo neskončnosti. — „Kaj blebetaš o morali, o egoizmu, o altruizmu! . . vse je ničevo, vse nezmiselno! . . Vi kramarji, vi skrunitelji lončenega svetišča! . . Za domovino umirate, ker bi radi, da govore o vas pozni rodovi —, razcapancu stiskate v roko krajcar pa mislite: „Ej, kupil sem si vstopnico za ložo v nebesih! . .“ „Tega-le predrzneža bi brljuzgnil po čeljugah, pa jaz sem honeten človek . . kaj poreko ljudje! . .“ Noč in dan posedate za pisalno mizo, da si spišete nevenljivo slavo . . . seve, v blagor celokupnosti — in tako ste splezali na častno mesto v življenju, žrtvovali ste se za svoj rod, kupili ste si vstopnico za nebeško zabavo, zapisali so vas v zlato knjigo spomina — in potem? . . potem zlezete z lestve ter ležete v grob! . . A človeštvo? — tudi ono zleze z lestve in leže v grob! . . In to so vaši principi, to je vaša morala! . . Oj, vi skrunitelji lončenega svetišča, vi kramarji, vi lažnivi kramarji! . .

Vidiš, takole sta se lasali moji duši dan na dan. Razložek med njima je bil le-ta: duša št. I. je imela dokaj zaveznikov. Ti so bili predsodki okolice, mehanično delovanje iz navade, briga za ljubi kruhek . . . Zdela se mi je nekakšna vseobča, vulgarna duša. Duša št. II. pa je plavala visoko pod oblaki, gledala je na svet ko na mravljišče, rogala se je mojemu lastnemu telesu, ki je klamoterilo in se spotikalo ob krtinah na zemlji . . . bila je to nekakšna trans-

cidentalna duša. In kadar me je obvladala ona, kadar sem letel od središča zemlje tja v neskončnost, tedaj mi je dostikrat zmanjkalo sape, nikjer nisem imel opore, zaslombe . . . Da bi me razumeli mravljinci globoko pod mano, se mi je zdelo nemogoče — čutil sem vso težo zapuščenega človeka v puščavi in dejal sem si: „Takole bi se počutilo bitje, živeče na Martu ali katerem drugem svetu, ako bi stopilo med nas na zemljo . . .“

»Prav kakor je čutil Ovid«, je segel v besedo Krešimir in pripomnil: »Sicer pa menim, da se tudi drugim zemljanom dogajajo take revolucije v duši . . . Tudi meni je že večkrat zavrelo v prsih — to je pač menda naša življenska filozofija, naša refleksija, naša resignacija . . .«

»Poznam to, doktore, prav dobro poznam! Tudi jaz sem imel pred svojo krizo s seboj na potu tabatièro, polno življenske filozofije . . . in ponjuhal sem iz nje zdaj od dolgega časa, zdaj z bok malega nahoda — večkrat sem jo ponudil tudi v družbi, da si je vzel iz nje vsak po en ščepec. Toda poleg tega sem plaval lepo zložno s svojimi sosedi, ril sem previdno na površje, izogibal sem se, da ne dregnem tovariša na desni preobčutno pod rebra, da ne stopim nikomur na kurja očesa — zjutraj in zvečer pa me je klical muezin: „Ne pozabi, kaj poreko ljudje! . . .“ Vse polno obzirov kvišku, naprej in nazaj — dolžnosti napram svojemu poklicu, človeštvu in samemu sebi, med njimi pa nekoliko refleksije: in prav zlagoma se je korakalo skozi življenje — — —. Divjaki ne vedo, da je zrak, in vendar ga tudi dihajo; drugim je sicer znano, da jim vzduh napaja prsi, da jih krepi, a jim zanaša tudi smrtne kali, toda to, da sestoji zrak iz dušika in kisika, je bila dokaj časa skrita resnica. Kakor drugi ljudje, tako sem tudi jaz dolgo vrsto let čutil v svoji notranjosti, kako se vrši duševno dihanje; vendar svojega duševnega ozračja nisem razkrajal v poedine drobce, in bil sem zdrav. Šele ko se je duševna atmosfera razdružila v dele, tedaj sem zbolel in postal nenormalen ali, če hočeš, genialen . . . Bil sem sposoben, da izvršim najpožrtvovalnejši čin, a dostikrat bi bil udaril s frivolno roko po svetinjah človeštva kakor po muhi, ki ti je sedla na roko . . .

Da sem bil blazen? . . .

Hm, mogoče! Toda meni se zdi, da ne. Sicer, kdo pa je pravzaprav neumen? — Ako stopaš oprezno, kakor vidiš druge, ako govoriš, misliš in gledaš, kakor so te naučili drugi: tedaj si pameten, — ako pa stopiš iz ojníc, kamor so te vpregli, ako govoriš v jeziku, ki ga drugi le težko razumejo, ker prihaja tvoja govorica iz glo-

bočine tvojega srca, tedaj ti poreko: nespametnež! . . In če se celo osmeliš in si ustvariš nov svet, ki je neznan kratkovidnežem, če si sezuješ težke lešene cokle in si pritrdiš kreljuti, tedaj bodo kazali za tabo in vpili: „Primate ga, držite ga! . . to je nevaren človek! . . blazen je! . .“ Poglej mu pa natanko v obraz, in priznaš morda: prepameten je! . .«

»Du sublime au ridicule il u' y a qu' un pas!« je podrezal dr. Smetana po stari navadi govoricu.

»Prav govoriš, Krešimire! Kjer se je pokazala moja transcendentalna duša iz brloga na plano: hej, kako je završelo okrog mene!.. Vrane, šoje, srake so me obsule . . . vleklo me za nos . . . kljuvale me v ušesa . . . pa kavkale in krokale: norec, norec! — A ko se je zbudila moja vulgarna duša, bi bil najraje pljunil samemu sebi v obraz.

Pri »Treh črnih gavranih« je bil shod političnega društva. Ne vem že, po kakšni naključbi sem zašel v to družbo, ki mi je že od nekdaj presedala. Jaz — pa politika! . . Politika? — Kričeča reklama na visokih berglah! . . Govorili so navdušeno in prepričevalno. — „Treba je reform, korenitih reform! . . preveč dela, premalo počitka! . . premalo kruha! . . Desettisočniki naj bi uživali, nam pa ne dajo niti drobtinic, ki padajo raz mizo . . . Svoboden duh . . . zdrobite okove — oni stiskajo telo — tlačijo duha na zemljo . . .“

Prav tiste trenutke je vladala v meni transcendentalna duša. In ko je bila jela govoriti, je metala ogenj in žveplo na osuple zborovalce: „Več kruha, to je vaš smoter? — No, in ko se najeste in napijete vsi, vsi čiherni do grla — tedaj boste legli in prebavljali boste — in pasli lenobo?! . . Kraljestvo lenuhov naj živi! — Že voham smrad iz vaše države . . . trupla čehniijo, duše trohniijo . . . Ali ni delo, trud, skrb naše življenje? — Počitek, mir: to je smrt! . . Pa svobode je treba, treba je prevrniti žrtvenike in razbiti malike? . . Vse razbijte, avtoriteto razsujte in jo poteptajte, na razvalinah pa sezidajte tempelj svojemu truplu . . . svoj želodec posadite na oltar . . . in zlata nasujte vanj! . .“

Tako je bruhalo tedaj iz mene.

„Doli ž njim! . . Norčuje se iz nas!“

Nastal je krik in vik: „Vino mu je zlezlo v lase! . . Dajte mu mrzle vode! . .“

Tisti hip je bila splavala na površje moja vulgarna duša. In hkratu sem se zavedel vseh neprijetnih posledic, ki jih utegne pro-

vzročiti ta moj nastop. „Smejalo se ti bo vse mesto . . . disciplinarno preiskavo ti natvezejo . . . po časnikih te razčešejo . . .“

In besedovala je vzbibana vulgarna duša: „Eh, gospoda, to je bila samo šala, nedolžna šala . . . pa letošnje vince ima nekaj strupenega, sarkastnega v sebi . . . kaj menite, gospoda slavna? . . .“

Razdor med dušo št. I. in dušo št. II. je postajal od dne do dne neznosnejši. Nekaj časa je vsaj med tem, ko sem izpolnjeval stanovske svoje dolžnosti, molčala brezobzirna transcendentalna duša. Naposled pa je dosegla tako moč, da me je celo pred gojenci obvladala in me med poukom vzdignila iz kolesnic.

Prav živo še pomnim: izpraševal sem o vojni med Sabinci in Rimljani. Vprašanec: „. . . in hči Tarpeja je obljubila Sabincem, da jim odpre po noči vrata na kapitol, ako ji vojaki podarijo to, kar nosijo na roki — Mislila je namreč na zlate zapestnice in prstane . . . in . . . in . . . ko se priplazijo po noči sovražniki . . . zagogočejo gosi v templju Juninem ter zbude . . . Manlija in njegove tovariše . . .“

Hohot, razlegajoč se po vsem razredu, mu je zaprl sapo. Siromak je pomešal napad Brennusov, ki se je vršil nekaj stoletij pozneje, z vojno sabinsko.

Gojenci so se hohotali in smejali, a v meni se je zbudila transcendentalna duša. — „Ej, saj ni take sile, če se zmotimo za dvesto, tristo let! . . . Večnost je vendar tako dolga . . . naše časovne mere so le solnčni praški . . . Sicer pa se zgodovina včasih tudi sama zmoti: ali se ne prodajajo še dandanašnji domovina in drugi ideali za zlate zapestnice in prstane? — Saj Tarpeja še živi! . . . Kako oblastno koraka po boulevardih, kako spletkari po zbornicah! . . . In zgodovina? . . . Zgodovina je tudi Tarpeja! . . . Ali nas ne uči, kako človek najlaže človeka vara — kako se more splaziti narod drugemu narodu na hrbet in mu zlesti za tilnik — kako se dado izpodnesti noge najvišjim, da stopijo zalezovalci na prazno mesto? — Zgodovina je hudomušna . . . igra se s človekom, da, z vsem človeštvom ko mačka z miško . . .“

Po vsem razredu so vprli začudeni oči vame. Vulgarna, delavniška duša je s silo butnila navzgor in podrla transcendentalno, da je padla bliskoma vznak v nedoglednost . . . „Človek, kaj si zopet učinil!“ mi je šinilo v glavo. Treba je bilo popravljati in razložil sem gojencem, da sem zgodovinsko nezmisel, ki jo je bil izblebetal njih součenec, speljal — ad absurdum.

Med mojima dušama je na ta način raslo nasprotstvo, prepad med njima je postajal vedno širji in globočji — že se mi je včasih

zavrtelo v glavi — in bil sem v nevarnosti, da se mi izpoddrsne ob robu ter da zdrknem v zevajoče brezno — v svojo dušo . . . Ves svet se mi je priskutil, zdel se mi je velika šala, in sicer še povrh prav neotesana, neumna šala . . . Kakor propadejo najboljši glediški igralci najlaže, srednje vrste umetniki pa se prav lahko prerinejo do uspehov: tako se mi je zdelo, da tudi jaz zdajnzdaj omahnem v svoji igri . . . Že se mi je vsiljevala misel: kaj je boljše — jesti, piti in životariti — ali pa se pogrezniti v nič . . . v nirvano! . . .«

Profesor Marcel Mozgovrt je povetil za nekaj hipov glavo, kakor store navadno ljudje, ki se zamaknejo v samega sebe. Pa ne, da bi bila to žalost: tudi kadar gledamo pretresljivo tragedijo, lijo nam solze ginjenosti, toda ta ginjenost je naša slast, gorak dež v silni suši.

Dr. Smetana pa se je zagugal v svojem rocking-chairru ter deklamoval: »To be or not to be, that is the question! . . . Ej, Hamlet se je zaman mučil s svojim »biti ali ne biti«, in tudi jaz in ti ne rešiva te zagonetke. Ne pozvedujmo, kaj neki piše Stvarnik v knjigo! . . .«

Iz salona je odmevalo enakomerno cepetanje plesalcev, šumela svilena obleka in gospica pl. Jelenova je v enoličnem mezzofortu drevila v nekoliko prenaagem tempu Glinkovo »Žizen za carja«.

Po glavi Mozgovrtovi pa je zvenela sferna godba in menjavale so se dolge vrste pisanih slik . . . Gledal jih je z zanimanjem, kakor bi stal v panoptiku — in molčal je gigantske resnice in duhovite misli.

(Dalje prihodnjič.)

V tihi noči.

Breskrbno, ljubček, snivaj . . .
v kabini duh je moj!
Naj ziblje rahlo morje
te v sladkem snu nocoj!

Privabi v snu si čolnič —
v čolniču ti in jaz . . .
midva najboljše volje . . .
nikdo ne ve za nas!

Z nasmeškom snivaj, dragec,
o dneh in o nočeh,
ki so ti bile svete — — —
kot so nekterim greh . . .

Mara Gr.

Heautontimorumenos.

Spisal Jos. Jeranov.

(Dalje.)

Profesor Mozgovrt je vzdihnil iz globočine kakor somnambul, ki se je pravkar zbudil, a nato je nadaljeval:
 »Prav tisti čas, ko je po meni vihrala najhujša burja, je posetila mojega hišnega gospodarja njegova nečakinja. Nastanila se je v traktu, ki je bil baš nasproti mojemu stanovanju, in ker je bila njena soba v istem nadstropju kakor moja, se je videlo naravnost v njeno novo domovanje. Spodaj pri tleh se nahaja — kakor ti je znano — med obema deloma hiše le majčken vrtič s hobato lepenasto muzo na sredi in z jasminovim grmičjem, raznoterimi vrtnicami ter zeleno hladnico ob straneh.

Prve dni sem bil še precej zadovoljen s svojim vizavijem, zakaj bilo je to živahno, vedno veselo dekle: prepevala je z zvonkim, prijetnim glasom . . . zabrnel je klavir za nekaj hipov v jasnih melodijah — dolgočasnih etud ni bilo slišati nikdar — in smejala se je pristočno ko grlica.

Nekako novo življenje se je pričelo v naši hiši. Vsi domači so bili — dejal bi — praznične volje in veselo je odmeval odslej pogostokrat klic: »Zlata! Zlata!« — tako ji je bilo namreč ime. Kakor da se je razlil čaroben opojen duh po zraku, tako je leglo tudi meni včasi na prsi in zdelo se mi je, da je stopila neka mlačna tekočina v moje žile . . . da se zgrinja proti srcu in ga hladi kakor morski vetrič poletnega večera.

Bilo je neke nedelje dopoldne . . . Slonel sem na oknu in, srkajoč svežo jutranjo sapo, prebiral dnevnik, ki ga je bil pravkar prinesel pismonoša. Pregledal sem v hitrici brzojavna poročila, ozrl se na naslov podlistka in uvodnega članka pa vzdihnil čemerno: »Se že zopet lasajo . . . da bi vas deselj odnesel! . . .«

Zgenil sem časnik med žugalec in sredinec na desnici, ki se je obesila nizdolu, ter se ozrl v okno svoje sosede. Zlata si je prav tisti čas prirejela toaleta za cerkev. Odložila je svojo jutranjo vrhnjo obleko à la princesse pa se ustopila pred zrcalo . . . Bila je gotovo zadovoljna s svojo vitko, vilinsko zunanostjo: ljubko se je

nasmehljala svoji podobi v ogledalu . . . Popravila si je frizuro, pomaknila z grebencem nekaj zlatih kodrčkov črez drobni ušesci in segla po bel lonček poleg medenice . . . Privihnila je malce ustni, da sta se zasvetili dve vrsti drobnih belih zob, doteknila se z nežnim prstovim butcem crème-celesta v lončku pa pomazala ž njim spodnjo ustno, kjer je bržkone opazila kako razpoklinico od vetra . . . Nadelala je nato bordeaux-rdečo svileno spodnje krilo, a čreznje je opasala modro . . . Korzet je zadržnila močneje, da so se snežnobeke grudi vzbočile na kvišku in se beneške guipure-čipke pri srajci napele . . . Ko si je nadelala še jopico, iste barve kakor vrhnje krilo, se je zadovoljno ozrla po sebi pa se zavrtela ko vrtalka ter zapela: »Škrjanček poje, žvrgoli, se bel'ga dneva veseli . . . «

Meni pa se je prav v tistem trenutku izmuznil časnik izmed prstov, zafrfotal po zraku, padal polagoma, polagoma ter obvisel na jasmínovem grmu.

Zlata je gotovo občutila senco, letečo nizdolu, in zaslišala šum, ki ga je provzročal po zraku se preobračajoči papir. Sklonila se je hipoma in okrenila glavo proti oknu, kjer sem slonel jaz.

Ko me je opazila, jo je obliil črljenec do ušes in notri pod visoki moderni ovratnik

Je li mislila, da sem hotoma spustil časnik iz rok in da hočem triumfirati kakor tat v zavetju? . . . Mogoče, da je mislila to — vsaj spočetka, ko jo je polila kri.

Toda v prihodnjem trenutku je že opazila na meni iste značilne črte in kretnje, ki so znamenje zadrege in ki ne uidejo nobenemu izurjenemu ženskemu očesu. In sedaj je triumfirala ona: kje na svetu najdete pač žensko, lepo mlado žensko, ki se zaveda svoje krasote, pa ne bi čutila v sebi tihe radosti, da je s svojimi telesnimi čari omamila oči moškega — posebno pa še, če je tisti trde, resne zunanosti, kakor sem bil jaz! . . . Priplazite se oprezno po prstih v bližino nezakrite lepote ter ne napravljajte vika in nikakršnih škandalov — in sprejela se bo vaša pazljivost za galanten poklon, pa bodisi, da vas zadene tudi strela iz oči ali se vam zabrusi pikra beseda v obraz! . . .

No, presenečena Zlata ni poslala proti mojemu oknu niti žareče strele, niti pikre besede, pač pa se je nasmehnila, tako nedolžno nasmehnila, kakor se je znala le ona, nato pa zakročila s hudomušnim poudarkom: »Dobila sem pisemce, žalostne šrifitice . . . «

Mene je bilo sram, da nikdar tega, in vrhutega se mi je še hkratu zbudila transcendentalna duša in mi jela očitati: »Tega ti je

še treba, čelešnik ti, da bi se vedel kot petošolski ljubeč! — Kaj pa je neki takale lepa ženska? . . . Cvetica na polju, in nič drugega! Metulji se smučejo okrog nje, in ko so raznesli njen cvetni prah, tedaj sleče svojo svatovsko obleko ter zgrba mehko svojo kožo pa uvene . . . In njena lepota? . . . Pobeljena laž, sama pobeljena laž! . . . In to pobeljeno, liskasto laž nosijo na prodaj — na trge, v gledišča, na plese . . . in pobeljena laž kriči po vseh koncih: »Kupite me, kupite! . . . glejte, kako sem gladka, kako sladka! . . .« Moški z zlatimi ideali in kremenitimi nazori pa hitijo kupovat — vse svoje ideale in nazore zmenjajo v drobiž pa si kupijo lepo igračko . . . Ko pa jo pogledajo doma pri luči, takrat šele zapazijo, da so si kupili laž, prav navadno laž. — In žal jim je zlatih idealov in dragocenih nazorov, ki so jih brezskrbno zapravili . . . zato pa hite h klošnjarju kupovat ponarejenih nazorov in votlih idealov pa si jih zopet obešajo v gumbnice, devajo okrog vratu, zaticajo za klobuk . . . Na tako pot hočeš kreniti tudi ti, ki kažeš vsemu svetu osla? . . . Naposled se še preleviš v babjega gregorja — ti slabotni durè ti! . . .«

Za tisti dan je ostala transcendentalna duša zmagoslavna: zaprl sem okno, da ne bi slišal njenega petja in zvonkega smeha, in vglobil sem se v knjige. Toda že naslednjega dne se je oglasila vulgarna duša: »Če gledaš stotero in stotero ženskih, ki te srečujejo na ulicah, čemu bi se potem izogibal baš tej-le? Naposled bi se še domišljevala, da te je včeraj preplašila s svojo lepoto in da se je sramuješ! . . . Saj je pač vseeno, ako ogleduješ njo ali pa slike v galeriji . . . Sicer pa so žive lepote vendarle originali, a slike samo kopije . . . boljše in slabše kopije . . . V gozde zahajaš tako rad in poslušáš ljubko petje krilatih pevcev; čemu bi si torej mašil ušesa, ako ti zapoje in zažvrgoli devojka? . . . Nima li ona popolnejšega glasu in ne izraža li plemenitejših čuvstev nego pa priproste živalce? — Odpri srce, odpri oči in ušesa, pa se veseli življenja! . . .«

Tako je govorila vulgarna duša, a v globokem brezdnu med obema dušama sem občutil neko gibanje, kakor bi v globini na dnu prepada nekaj oživelo in raslo in raslo . . . Čutil sem, da se to, kar se je bilo rodilo v meni — a česar še nisem poznal — oprijemlje moje vulgarne duše, da opleta gole pečine kakor bršljan ter jim daje oporo in moč. Odpor transcendentalne duše pa je postajal tem hujši, tem brezobzirnejši . . .

Nekega večera sem sedel v glorjeti na vrtu, hladeč se v senci vinske loze in prebirajoč neko knjigo . . . Naenkrat so se začuli

drobni koraki in završelo je žensko krilo. Ko sem se sklonil, sem zagledal pred sabo — Zlato.

Bila je v tem trenutku res prava »zlata«: zahajajoče solnce je s poslednjimi svojimi žarki poigravalo po dolgih gubah svetle njene obleke — rumenordeči žarki so poskakovali po njenih skodričenih laseh, spuščali se in polzeli po zlatih svedrcih in po sencih — na licih pa so vžgali dva mala kresova, da je žarelo od žametastega podbradka pa do belega vratu . . .

Osupnila je prvi trenotek, ko je zagledala mene, a brž nato se je hitela opravičevati:

»Oprostite, gospod profesor! . . Motila sem vas . . . nisem vedela, da ste tu . . .«

A jaz sem storil, kakor je to sploh običajno pri odgovorih, ki se jih navadimo ko papige; prikinil sem svoje čtivo sredi stavka, a vkljub temu sem zagota vljal:

»O prosim, prav nič me ne motite, gospica, res, prav nič!«

Ona mi pa v zahvalo za mojo konvencionalno laž, seve, tudi ni mogla obrniti hrbta.

»Ako res ne motim, dovolite, da prisedem,« je dejala in pričela nadaljevati svoje ročno delo.

Meni pa je tedaj leglo nekaj težkega in obenem tudi prijetnega na prsi. »Treba je začeti kakšen razgovor,« sem dejal sam pri sebi in strmel v odprto knjigo na mizi, »toda, kaj bi sprožil, da bi bilo prav?« Šinilo mi je v glavo: napravi ji poklon o njeni lepoti, ki si jo občudoval v nedeljo . . . »To bi bilo nespodobno,« sem si dejal, »izpregovori o prijetnem hladu tule v hladnici,« . . . pa spomnil sem se Prešernove ». . . kdor peti kaj ne ve —« in propadla je tudi ta misel. »Nekaj boš pa vendarle bleknil, ti burklež burklasti! . . .« sem se jezil sam nad seboj in si mislil: »Vidiš, takole človek odreveni, če nikdar ne pogleda iz svoje lupine; koliko sem pa že pravzaprav občeval v svojem življenju z ženskami? . . . Z materjo se govori povsem drugače nego z drugimi ženskami, sestre so mi zgodaj pomrle . . . kot dijak sem pač pomagal z dekleti norce briti, intimneje pa nisem ž njimi občeval nikdar . . . no, in potem . . . potem sem se zakopal v papirje . . .«

Iz tega neprijetnega stanja me je rešila Zlata sama; vprašala je namreč:

»Gospod profesor, vi imate gotovo dosti zanimivih romanov, ker vedno čitate, kajne?«

Razveselilo me je to vprašanje, osobito ker je bilo tako naivno, tako priprosto.

»Gotovo, gospica, bogato knjižnico imam . . . tudi romanov je v njej v izobilju. Ali radi čitate povesti in romane?«

»Oh, z največjo slastjo. Pa tudi naše pesnike prav rada prebiram. Pred kratkim sem dobila v roke Kettejeve poezije. Kako pristrčano piše . . . kakor iz šopka diši vam nasproti iz njegovih poezij . . .«

»Katera izmed njegovih pesmi vam je posebno ugajala?«

»O vse, od konca do kraja . . . posebno pa tista: »O Jurček, Jurček, ta otrok nevgnan . . . pomagaj nam, o sveti Florijan . . .« in pa ona — ne vem več prav na pamet — »Nežica . . . ima drob-nega mopsa . . . sladek gospod nosi ji v žepu roks-dropsa . . .«

Tako je čebrijala še dalje, neprisiljeno in priprosto . . . Tudi meni se je razvezal jezik, da sem se čudil samemu sebi. Govorila sva še mnogo o slovenski literaturi, o gledišču, koncertih in godbi. Potekal nama je čas bliskoma, in že se je mračilo, ko sva bila stopila iz glorjete.

Mlačen večerni hlad, nasičen s prijetnim vonjem vrtnic, je zamoril in pihljaj nad grmičjem.

»Ah, kak omamljiv vonj!« je vzkliknila ona in potegnila sapo globoko v prsi, da so se visoko vzpele in pri upadcu valovito zazibale.

»In vam prav pod okno kadijo svojo vonjavo,« sem pripomnil jaz.

»Res, dostikrat mi v sobo pridišijo! . . . Do vašega okna pa je nekoliko predaleč . . . Ali si kdaj natrgate šopek?«

»Nisem si ga še nikoli!«

»Ali niste prijatelj cvetic?«

»Nasprotno, ljubim jih zelo . . .«

»Pa se jih ne dotaknete!«

»Nočem kvariti veselja vašemu stričku!«

»Kaj še, on sicer zelo pazi na svoj vrt, vendar tega vam bi pa ne zameril, če si utrgate eno ali dve . . . No, če pa že res nočete, vzamem jaz greh na sebe . . . in vam jih natrgam.«

Povila mi je šopek žoltih, opojno dehtečih tej — a ko mi jih je izročila, je skremžila svoj obrazek pol na jok, pol na smeh ter vzdihnila:

»Oh, sedaj pa pridem v vice . . . zaradi vas! . . .«

»Da bi vi trpeli v vicah? . . . Zame? . . . A jaz bi se zadovoljno gugal na fotelju v nebesih . . . Naka! Rajši grešim tudi jaz! . . .«

In utrgal sem najkrasnejšo, črnordečo »Prince Camille de Rohan« ter jo poklonil Zlati.

Poslovila sva se prisrčno kakor stara znanca.

Tisti večer je z vso svojo silo prevzela vulgarna duša moje bistvo... Šopek sem skrbno vtaknil v wedgewood-žaro pa vzbiban korakal po sobi gori in doli. — »Kako priprosto se vede... kako neprisiljeno ti kramlja!... Ljubka čečica to!... Pa njene oči: dva smaragda, dve potočnici... In kako se je razveselila podarjene vrtnice! Kar k nosku pa k ustom jo je pritiskala. — Pa da se nisem tedaj izčajmal in ji napravil poklona: »Vaša ustna... kakor vrtnica...«, ali pa: »Saj ni resnica, kar pravijo: duh cvetic provzroča hripo... vi vendar prepevate kot škrjanček v mladem jutru...« Res, njen glas je čist in mehak, kakor bi napel solčnih žarkov na harfo... In njena samorasla sodba o slovstvenih pojavih, o godbi!... Naj reče kdo, kar če: dražestno dekle to, zala čečica!...«

Taka kodrcija mi je blodila po glavi, a na prsi mi je leglo nekaj kakor mora...

Otožne, črmožljive misli so me obšle: »Kolika razlika med tabo in njo! Ona se veseli življenja kakor škrjanček belega dne... ti pa vrtaš in riješ po možganih kakor krt... a kam pririješ navsezadnje? — V krtovo deželo!... Kam hočeš z vsemi visokimi mislimi? Na grm jih boš obesil pa legel v grob!... Žeja me, po kapljici vode mrem... moje srce je žejno... moje srce je suha goba... O Bog, vzemi mojih možganov, a porosi moje uvelo srce le z eno kapljico —«

Kri mi je plala v glavo, da sem žehtel kot razbeljena peč. Razgreto lice sem pritisnil na mrzlo šipo... Žaluzije na njenem oknu so bile tesno zatvorjene; le tuintam je brlela svetla iskrica v razpoki in je pritrepetal rumen pramen skozi presledek... pa temna noč je prežala zunaj in ga hlastno posrkala v svojo brezdanjo grod.

»Kaj neki počenja sedajle?« mi je butilo v glavo. »Ali sedi sklonjena ob mizi ter čita?... Misli li celo name!...«

Zamahnil sem z roko, kakor da mi nagaja sitna muha.

Ko sem legel spat, se mi ni dalo zadremati.

Čumel sem in gledal samo njo — Zlato. V jutranji obleki à la princesse je pospravljala po moji sobi... razmetane knjige je devala na kupček... zakročila je veselo pesem... pobrisala prah s pisalne mize... zavrtela se na peti kot žvrklja, pričvržila k meni in mi pogladila gube na čelu — a jaz... jaz sem jo poljubil, strastno poljubil...

Prestrašen sem se vzkolebal v postelji in hušknil: »Jezero modrasov! Človek, ti si zaljubljen!... Krvavo zaljubljen!«

Zleknil sem se zopet v postelji in tuhtal: »Kaj naj počnem? . . . Ali ji naj razodenem svoja čuvstva? . . . Pa kje in s katerimi besedami? . . . Ali se mi ne zasmije v lice in mi podrobi pod nos: »Ženilo se vas prijemlje? . . . Ah, kako ste hudomušni! . . . Padli boste iz vic v pekel« — »Ne . . . ne . . . da bi se mi ona rogala — da bi se mi jezik zapletal — da bi kekljal in zardeval . . . Nikoli! . . . Napišem ji pismo, razložim ji pismeno vse do pičice . . . prepričevalno . . . ognjevito! . . .«

Razbral sem vse natanko, kako ji razložim svoja žareča čuvstva, in sklenil sem v poluspanju za trdno: »Da, da, napišem ji pismo — pisma ne jecljajo, pisma ne zardevajo . . .«

»Epistola non erubescit,« je potrdil dr. Smetana, brž ko je opazil vrzel, kamor se je prilegal Ciceronov kratkorek.

(Konec prihodnjič.)

Spomini.

V
majski noči plava iz višave
lune svit;
mlačni zrak opajajo dišave
ročnih mit;
zemlja v sanjah spava,
skozi sanje plava
bajka v majsko noč;
grmi in cvetlice
slušajo pravljíce:
. . . Bilo je nekoč . . .

Z lipami, z zvezdami
tudi jaz bedim,
v bajni svet nad nami
omamljen strmim;
tudi moja duša
sluša skozi noč:
. . . Bilo je nekoč . . .

Da, nekoč je bilo,
bilo, pa minilo —
bajka še živi . . .
Duh mi bajko shvača,
moj spomin se vrača
v odprhnjene dni! . . .
tb.

Heautontimorumenos.

Spisal Jos. Jeranov.

(Konec.)

isma ne zardevajo, pač pa rubinasti vöslavec v najinih čašah,« je poudaril po kratkem premoru še enkrat dr. Smetana in vzkliknil:

»Izprazniva ga čašo na čast Erosu!«

Zazvenelo je brušeno steklo . . .

»Sine Baccho friget Venus!« . . .

»Prav praviš, Krešimire, nežnopolto Venero kaj rad čam obleti, če je ne osveži žirovna rosa Bacchova — ali kaj sličnega . . . Tudi moja mlado ljubezen je po prvi vročinski noči izpreletela mrzlica — in legla je na bolniško postelj.

Ko sem se bil namreč zjutraj prebudil, je ležala moja duša pred menoj, trepetajoč, drgetajoč . . . Iz brezna med vulgarno in transcendentalno dušo je vzrastel hobat bršljan, opletajoč in prepredajoč zevajočo globel . . . Po vulgarni duši se je že razpredlo bohotno bilje po vseh razpoklinah in goležih ter poganjale so ponekod cvetice, živobojne, sočnate, vonjave . . . Hobati bršljan pa je iztezal dolge svoje roke nad breznom, in sto in sto prstov je grabilo za transcendentalno dušo, da jo objamejo, oklenejo in privijejo k sebi. Duša pa se je vzpenjala, odmikala in napenjala vse sile, da se ubrani stoterim dolgim prstom.

»Zaljubljenih čenč in prismojenih pisem, tega je še treba!« je vzrojila transcendentalna duša. »Pokleknil boš torej pred to žlobudravo devetkelo, ki še ne ve, čemu živi, ki sploh — ne živi! . . . Ali je to življenje, kali: papkati, čebrnjati in žgoleti pa spančkati? . . . Tako živi tudi muca na peči in šoja na orehu! . . . Pa zarod človeški? — Bak! Za to že skrbi pohotna poulična žlota! . . . Ljubimska pisma, ha, ha, ha! . . .«

Transcendentalna duša me je obladala z vso silo, toda vzdrževala se je le z največjim naporom na površju. Nepretrgoma je bahljalo iz globine . . . čuvstva so silila navzgor.

»Pogledam samo, če je že odprla žaluzije!« mi je molnilo v glavi.

Na široko je bilo že odprto njeno okno in na konzoli je bila videti črnokrvava vrtnica »Prince Camille de Rohan« v živoposlikani

japonski vazi. »Da bi vedel, če me ima tudi ona rada . . . le trohico . . . ali me vsaj spoštuje . . .«

Kakor da bi me bil pičil gad, sem se okrenil od okna ter se kajal! »Sem res že črnožolčni Werther, kali? . . . Preneumno! Kaj mi je neki mar to liskasto členkalo? Mrzko mi je že ob tem glupem muhovanju! . . .«

Povesil sem glavo in molče hodil po sobi v melce . . .

Misli vulgarne in transcendentalne duše so igrale po moji glavi slepe miši. Bilo mi je čelarno, da nikdar tega.

Mozgal sem in mozgal, a nikjer nisem prišel do pravega konca, do tehtnega zaključka . . . kakor da bi mi bila vrana možgane izpila . . . Po glavi se mi je kresalo, da nisem bil sposoben za resno delo. Svoje lekcije sem izpraševal po šabloni . . . izogibal sem se le, da bi ustrelil katero z motovilom.

Kadar sem bil doma, me je vleklo k oknu in na vrt. Bežal sem z doma na ulico, na izprehajališča — pa mrzost mi je bila za petami: povešeni židovski nosovi so mi kavkali v lice . . . Kathreinerjeve punice, srebajoče vročo kavo, so se mi hudomušno rogale s plakatov ter čekljale: saj te poznamo — tudi ti jo boš kmalu srebal . . . toplo . . . dišečo! . . . Ofrakani komilfotniki so privzdigali svoje zlikane cilindre . . . na plešah pod njimi pa je ljubezen plesala kankan . . .

In ubral sem jo zopet domov.

Da je ljubezen slepa — pravijo! Kaj še! Vedno in vedno me je vlekla k oknu ter zvedavo pogledovala v njeno sobo, na vrt . . . Zavezal sem ji oči: zaman, videla je skozi kakor Röntgen skozi človeka . . . zastrl sem ji okno, pa nasmehljala se mi je: »Take drobne detke se vendar ne bojiš! . . .«

Šinilo mi je v glavo: prestavi si svojo omaro tja pred okno! Ah, ne, ne, rogala se mi bo, češ, ustrašil se me je, zalizal se je kakor polž. Saj nisem pesjanka, da ga pohrustam s kostmi in kožo in njegovimi nazori vred!

Le izredka se je razlilo čuvstvo opojne ljubezni nepomešano z grenkim žolčem po žilah; a v takih hipih mi je bilo nepopisno prijetno, lahko . . .

Nagnil sem se nad šopek tej; žolte glavice so že nagrbančile malce svoja baršunasta lica, a dihale so iz sebe tem prijetnejši vonj. Zdelo se je, da dehtijo pred svojo smrtjo najblažji, najopojnejši duh, ki so ga skrbno shranjevale za poslednje trenutke. Po žilah mi je plala kri burneje, nekaj mehkega, opojnega je legalo na srce.

Drhtel in člel sem po nečem prekrasnem, sladkem, česar še nisem okusil nikdar . . .

Tedaj pa se je zbudila transcendentalna duša: mrzel bahorin je zadrevel na cvetno livado . . . Zagrabil sem wedgewood-žaro s tejami pa jo treščil za peč, da je zapela vaza ko zvon in se razletela na drobne črepinje. Ko se je vihar nekoliko polegel, sem pobral zmečkane in mokre vrtnice: kadile so mi še blažje dišave nego poprej — meni, ki sem jih omadeževal, oskrunil . . .

Kodrcija v moji glavi je postajala od dne do dne neznosnejša — vlačil sem se kakor megla brez vetra. A naposled je dozorelo v meni: treba je, da pridem na čistec, pa najsibo, kar hoče . . .

Sklenil sem, da odpovem stanovanje in se nastanim kjekod daleč proč, na nasprotni strani mesta.

Silno težko sem se odločil za ta korak: od svojega prihoda v v mesto sem bil nepretrgoma stanoval v tisti prijazni, tihi sobici, in bilo je to lepo vrsto let. Stranke v hiši so se naseljevale in izseljevale; menjavali so se obrazi, srečavajoči me po hodniku, po stopnicah in v lopi, a jaz sem ostal zvest svojemu tihemu ždiču. Prirastel sem bil nekako na svojo neposredno okolico, in zdelo se mi je, da mi bo zakrvavela nova rana, ako se siloma odtrgam od svojega ozadja. — In hišni gospodar, ki mi je bil tako naklonjen, tako dober! . . . S čim naj mu podprem svojo odločitev? — Zaskelilo me je globoko, ako sem si predstavljal njegovo osuplost, njegovo bridko presenečenje.

Toda vkljub vsemu temu je dozorela v meni misel, da je preselitev moja edina rešitev. Sklenila je tako prevladujoča transcendentalna duša, ki se je že deloma zapletla v bujno zelenje, segajoče sem iz vulgarne duše . . . Uvidela je, da ji preti pogibel, da utegnejo vezi silno porajajočega se čuvstva prikleniti veličastne njene misli, po vsemiru plavajoče, na odrevenelo, filistrsko zemljo.

Nataknil sem bil rokavice in se oglasil gospodarju.

Sprejel me je ljubeznivo, kakor se sprejemajo najintimnejši znanci.

»Kam bi neki zapisal, da ste nas po tako dolgem času zopet posetili!« je vzradoščen vzkliknil. »Zelo me veseli, res, neizrečeno me veseli!«

Sreča mu je sijala na obrazu in videlo se je, da niso govorila samo usta, ampak da je prihajalo od srca.

Meni pa se je zdelo, da stojim pred človekom, ki me boža in poljubuje, a jaz segam po oster nož, da mu ga porinem v prsi . . .

V vratu se mi je zagatilo in bilo mi je nemogoče, da bi golsnil le eno besedo in obrazložil namen svojega obiska.

Postregel mi je z najboljšo kapljico iz svoje kleti in sploh z vsem, kar je bilo dobrega pri hiši. Pridružila se je tudi njegova soproga, in govorili smo o tem in onem . . .

»Saj res, gospod profesor, seznaniti vas moram s svojo nečakinjo — že nekaj tednov je pri nas,« se je spomnila gospodinja ter hitela klicat po enfiladi:

»Zlata! Zlata!«

»Fletna punčka to, boste videli,« je zatrjeval on.

Pridrobnela je brž nato in viknila: »Evo me, tetica! Kaj pa —«

Osupla je obstala med podboji in ahnila:

». . . gospod profesor! . . .«

»A tako, vidva se že poznata!« je vzkliknil stric in dostavil, nama hudomušno žugaje: »Le čakajta! . . . Ali se z očmi lovita skozi okna, ali kaj? — Ej, ti koketka ti mala! . . .«

Njo je polila gorčica po licih, in s tresočim glasom je prav podrobno opisala, kako sva se seznanila na vrtu.

Dotlej sem še malo upal, da se mi posreči vplesti v pogovor moj sklep zastran preselitve, ko pa se je pojavila ona, je šlo vse po vodi.

Rekel sem sam pri sebi: »Opravim pa drugikrat, ko se nanese ugodnejša prilika, to sitno, kočljivo delo . . .«

Kramljali smo pristrčno, in meni je bilo prijetno kakor že dolgo ne. Zlata je čebljala in čebljala, a jaz sem presrečen poslušal in bleknil tudi kako šaljivo vmes: vse trdne sklepe svoje transcendentne duše sem korenito pozabil.

Zdelo se mi je, da se je razdvojena duša zopet združila v harmonično celoto in da neka skrivna, magična moč vse moje bistvo ogreva in napaja s slastjo.

Striček in tetka sta me z najljubeznivejšimi besedami povabila, naj ostanem kot njih gost pri obedu. Ker ni nikakršno opravičevanje prav nič izdalo, sem se naposled vdal.

»Kratkočasi nekaj hipov gospoda profesorja!« sta dejala Zlata in šla pripravljat, kar se jima je zdelo treba, da me izredno pazljivo pogostita.

Zlata mi je med tem razkazovala svojo zbirko razglednic in zaigrala na klavirju nekaj odlomkov iz »Prodane neveste«. Razpletel se je vsled tega med nama pogovor, kako čudni so nagibi, ki zdru-

žujejo srca, čeprav povsem nasprotna, in kako večkrat zlobna usoda razdruži bitja, ki mro drugo po drugem.

Tedaj pa je ona vprašala z nekako otroško naivnostjo:

»Ali niste prav nič otožni, ker samevate dan na dan v svoji sobici? — Oh, meni bi bilo silno dolgčas! . . .«

V meni pa je vzkipelo in zadnji okovi so popokali . . . Vzhičen sem ji razložil vse svoje duševne viharje, ki jih je povzročila ona. — Poslušala me je presenečena, povešala glavo in zardevala . . . na licih pa se ji je zrcalila globoka resnost. — Zamolčal ji nisem ničesar: ves duševni razkol, vse vzvišene in neumne misli, ki so drevile po meni, ves notranji boj — vse sem ji razložil, natanko, brez pridržka . . .

Mogoče, da ni razumela s svojo priprosto pametjo vseh mojih besed, toda na njenem obrazu sem bral, da jih je pojmla s svojim srcem, da je proniknila s prirojeno žensko senzitivnostjo mojo notranjo tragedijo.

In kaj potem? . . .

Potem se je zgodilo to, kar se godi dan za dnem — od pamtveka. Razlika je bila le ta, da smo praznovali en in isti dan sedmimo in svatovščino: zagrebel sem svojo transcendentalno dušo — včasi me še pride po noči strašit — in nastopil sem pot v novo življenje.«

». . . Pastetenreste vom Leichenschmaus zur Hochzeit kalt serviert!« je citiral dr. Smetana; nato je sočutno stisnil profesorju desnico in rekel:

»Dokaj si pretrpel, amice! Trpel si muke, ki se nam drugim — ki smo »die Viel zu Vielen«, dejal bi Nietzsche — kažejo le v sanjah . . . temu megleno, drugemu bolj jasno. — Bil si pravi pravcati „heautontimorumenos“!«

»Zadel si jo! Bil sem res to, kar pravi tvoja seskvipedalna beseda: bil sem mučitelj samega sebe« — je pritrdil profesor Mozgovrt in dostavil: »Na mogočnih kreljutih sem se že vzdigaval nad brozgo vrtinca življenskega . . . nad oblaki pa me je razžarila neodoljiva sila ljubezni, — in prevzetni Ikar je strmoglavil v morje filistrske zadovoljnosti . . . plebejske sreče! . . .«

»Naturam expellas furca, tamen« —

»Res, res, človek sem, človek prav takšen, kakor »die Viel zu Vielen« — in po žilah mi utriplje vroča kri, osemtrideset gradov vroča kri . . .«

— — — — —
Prestalo je rsanje plesalcev in klavir je utihnil. Iz spalnice je prinesla gospa Zlata Mozgovrtova belo povito detetce.

»Ah, moj Vladko!« je radostno kriknil profesor in brzo poskočil ter poljubil svojega sinka na čelo.

Plesalci in plesalke, tete in prijateljice — vse čiherno se je zgrnilo okrog Zlate in Vladka, ki je nepremično zrl v svetlo luč sredi sobe.

. . . Izpod sinjega neba pa je priplavalo veselje, izkopalo se je v večerni zarji . . . pomazililo se z etrovim parfomom, trepetajočim po vsemiru . . . v lase si je vtaknilo rubinasti žarek iz zvezde aldebaranke — in prhutalo je s svojimi mehkiimi, snežnobelimi kre-ljutmi ter pihljalo v razbeljena lica in utripajoča srca blaženost in srečo.

Tri dolge dni . . .

Tri dolge dni —
in ni te ni . . .
Zastonj te čakamo;
jaz, rožice
ubožice
za tabo plakamo.

Tri dolge dni —
in rožic ni.
A jaz deklè lepo?
Tri dolge dni —
obraz blede
in solzno je oko,
četrti dan,
četrti dan
zvonovi mi pojó.

*

Pa tega nikar verjeti, ljudje!
Zvonovi so pač zvonili
in tja so v grob jih spremili
moje nade in moje želje. —

B. Baebler.

